

Antoni Żukowski

Izba Adwokacka w Warszawie/Uniwersytet Warszawski
(Warsaw Bar Association/University of Warsaw, Poland)

e-mail: antoni.zukowski@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3866-4753

DOI: 10.15290/mhi.2023.22.02.23

Czy dłużnikom żyje się dzisiaj lepiej niż żyło im się za PRL? Uwagi na tle zmian przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących przedmiotowych ograniczeń egzekucji

ABSTRAKT

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie, jakie zmiany zaszły w polskim postępowaniu cywilnym w zakresie tzw. przedmiotowych ograniczeń egzekucji sądowej oraz jak te zmiany wpływały na sposób prowadzenia postępowania egzekucyjnego oraz na bierną stronę postępowania egzekucyjnego – dłużnika. W ramach opracowania przedstawiono genezę wprowadzenia do polskiego postępowania cywilnego przedmiotowych ograniczeń egzekucji sądowej, co nastąpiło w 1932 r. w ramach Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. „Prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym”, a następnie omówiono ewolucję tych przepisów, jaka przebiegała w okresie istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Dawny stan prawny sprzed transformacji ustrojowej porównano w końcowej części artykułu z obecnie obowiązującymi przepisami, co umożliwiło sformułowanie wniosków pozwalających na udzielenie odpowiedzi na postawione w tytule artykułu pytanie. Przeprowadzona analiza uwzględnia argumenty natury systemowej, co pozwoliło na sformułowanie tezy, że zakres przedmiotowych ograniczeń egzekucji uległ znacznemu zwiększeniu od 1932 r., a pewna „inflacja” omawianych przepisów wynika z postępującego rozwoju poziomu życia społecznego. Źródła, które pozwoliły na udzielenie odpowiedzi na pytanie postawione w tytule artykułu to materiały Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej, komentarze do Kodeksu postępowania

cywilnego z 1930 r., komentarze do Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r., orzecznictwo Sądu Najwyższego, a także inne materiały, takie jak monografie naukowe czy artykuły naukowe dotyczące postępowania egzekucyjnego oraz ograniczeń przedmiotowych egzekucji sądowej.

Are Debtors Living Better Nowadays Than They Did During the Polish People's Republic Period? Observations in the Context of the Amendments to the Provisions of the Code of Civil Procedure Concerning Subjective Limitations on Judicial Enforcement

ABSTRACT

The paper aims to show what changes have taken place in the Polish civil procedure with regard to the so-called subjective limitations on judicial enforcement, and how these changes have affected the way enforcement proceedings are conducted and how they affected the passive party to the enforcement proceedings – the debtor. The paper presents the origin of the introduction of subjective limitations on judicial enforcement to the Polish civil procedure, which occurred in 1932 within the scope of the Ordinance of the President of the Republic of Poland of 27 October 1932 – the Law on Judicial Enforcement Proceedings, and then discusses the evolution of these regulations that took place during the existence of the People's Republic of Poland. In the final part of the paper the historical legal status is compared with the currently binding provisions, which made it possible to formulate conclusions allowing for an answer to the question raised in the title of the paper. The analysis takes into account the arguments of a structural nature, which made it possible to formulate a thesis that the scope of the enforcement limitations in question has significantly increased since 1932, and a certain “inflation” of the provisions in question results from the progressing development of the level of social life. Sources which made it possible to answer the question posed in the title of this article include the materials of the Codification Commission of the Second Polish Republic, commentaries to the Code of Civil Procedure of 1930, commentaries to the Code of Civil Procedure of 1964, jurisprudence of the Supreme Court and other materials such as scientific monographs or scientific articles on enforcement proceedings and the subject limitations of judicial enforcement.

Słowa kluczowe: egzekucja, ograniczenia egzekucji, prawa dłużnika

Key words: enforcement, limits to the enforcement, debtor's rights

Wprowadzenie

W publikacji będą używane pojęcia, które na wstępie niniejszego artykułu wymagają ich wyjaśnienia¹. Niezależnie bowiem od zadeklarowanego w abstrakcie szerokiego zakresu co do badanych ustaw procesowych, pojęcia, jakimi posługuje się autor będą zasadniczo tożsame w odniesieniu do różnych okresów historycznych, co wynika z faktu, że omawiane w tekście kwestie pozostają co do swoich podstaw – praktycznie niezmiennie na przestrzeni lat.

W pierwszej kolejności, wyjaśnienia wymaga pojęcie „postępowania cywilnego”, które chociaż nie znalazło odzwierciedlenia w tytule artykułu to jednak będzie się pojawiać w jego dalszej części. Według J. Jodłowskiego, postępowanie cywilne to prowadzona w określonych prawem formach działalność sądów i innych organów oraz występujących przed tymi organami stron i innych zainteresowanych osób, zmierzająca do realizacji stosunków prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy oraz do ochrony wynikających z tych stosunków praw podmiotowych². Ta zwięzła definicja wymaga jednak pewnego uzupełnienia, bowiem postępowanie cywilne nie jest jednolite, a postępowanie przed sądem I instancji nie toczy się według jednolitych reguł, a ponadto w ramach postępowania cywilnego rozróżnia się postępowanie rozpoznawcze i wykonawcze³. Postępowanie rozpoznawcze zmierza przy tym do ustalenia nieistnienia normy prawnej indywidualno-konkretnej co może nastąpić w trybie procesowym oraz nieprocesowym, a postępowanie wykonawcze zmierza do przymusowego urzeczywistnienia tej normy, przede wszystkim w drodze postępowania egzekucyjnego⁴.

„Postępowanie egzekucyjne” to przy tym jeden z rodzajów postępowania cywilnego, którego przedmiotem jest wydobycie wierzytelności od dłużnika i pozyskanie jej przez wierzyciela jako ostatni etap realizowania norm prawa materialnego regulujących stosunek prawny pomiędzy uprawnionym i zobowiązanym⁵.

W niniejszym artykule pojęcie „postępowania egzekucyjnego” będzie utożsamiane z postępowaniem egzekucyjnym przeprowadzanym w ramach postępowania cywilnego, zwanym także „sądowym postępowaniem egzekucyjnym”, które to pojęcie jest używane w celu rozróżnienia postępowania

¹ Artykuł stanowi rozwinięcie referatu wygłoszonego na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Przemiany oraz dziedzictwo systemu prawnego Polski Ludowej – ujęcie filozoficzno i historycznoprawne”, która odbyła się w dniach 2 i 3 grudnia 2022 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

² J. Jodłowski [w:] *Postępowanie cywilne*, J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Warszawa 2007, s. 23-24.

³ Uchwała Sądu Najwyższego z 4 stycznia 2008 r., III CZP 113/07, OSNC 2009, nr 1, poz. 4.

⁴ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2006, s. 21.

⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2008 r., II CNP 169/07, Lex nr 81750.

egzekucyjnego w sprawach cywilnych od postępowania egzekucyjnego w sprawach administracyjnych, w ramach którego odbywa się egzekucja administracyjna⁶.

Tak samo jak postępowanie cywilne nie ma charakteru jednolitego, także w ramach postępowania egzekucyjnego wyróżnia się kilka rodzajów postępowań. W pierwszej kolejności wyróżnia się tzw. właściwe postępowanie egzekucyjne, które jest też określane mianem postępowania egzekucyjnego w ścisłym znaczeniu⁷. Poza właściwym postępowaniem egzekucyjnym do szeroko ujętego postępowania egzekucyjnego w doktrynie zalicza się postępowanie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności oraz postępowanie podziałowe⁸.

Postępowanie egzekucyjne toczy się z udziałem jego podmiotów, którymi są organy postępowania egzekucyjnego oraz jego uczestnicy. Postępowanie to odznacza się dwustronnością, tzn. występują w nim dwie przeciwstawne strony: wierzyciel oraz dłużnik⁹.

We właściwym postępowaniu egzekucyjnym odbywa się przy tym „egzekucja”¹⁰, co jest kolejnym pojęciem używanym w artykule, które wymaga wyjaśnienia. Egzekucję, stanowiącą trzon postępowania egzekucyjnego, określa się jako całokształt środków przymusu właściwych dla określonego sposobu egzekucji, jakie organ egzekucyjny może w określonej kolejności zastosować w ramach wybranego przez wierzyciela sposobu egzekucji, w celu zaspokojenia wierzyciela zgodnie z treścią tytułu wykonawczego¹¹. To właśnie przymus państwowy w toku egzekucji jest charakterystyczny dla rozwiniętych systemów państwowych i pozwala odróżnić egzekucję prowadzoną w majestacie państwa od samosądu. Trafnie wskazuje zatem T. Zembrzuski, że: „egzekucja jest zjawiskiem społecznym oraz prawnym. Na przestrzeni wieków ewoluowała – dzięki postępującej ingerencji państwa – od postaci samosądu i zemsty do złożonego instrumentarium procesowego, które pozwoliło ograniczyć i wyeliminować prawo wierzyciela do samowładnego przeprowadzenia egzekucji”¹².

Z uwagi na cel, jaki ma być osiągnięty w drodze egzekucji, wyróżnia się w doktrynie trzy rodzaje egzekucji: egzekucję świadczeń pieniężnych, egzekucję

⁶ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013, s. 20.

⁷ J. Jankowski, *Przebieg postępowania egzekucyjnego, upadłościowego i układowego: struktura postępowań w ujęciu dynamicznym*, Zakamycze 1999, s. 21.

⁸ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie...*, s. 29.

⁹ S. Cieślak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217. Wyd. 3*, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, s. 135.

¹⁰ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie...*, s. 18.

¹¹ R. Kowalkowski [w:] *Encyklopedia egzekucji sądowej*, red. Z. Knypl, R. Kowalkowski, H. Langa-Bieszki, Z. Merchel, Z. Szczurek, J. Treder, Sopot 2002, s. 61.

¹² T. Zembrzuski, *Funkcje i cele egzekucji sądowej*, [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022, s. 817.

świadczeń niepieniężnych oraz egzekucję w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej¹³.

W niniejszym opracowaniu będą poruszane dalej kwestie tylko egzekucji świadczeń pieniężnych, zatem omówienie pozostałych rodzajów egzekucji wykracza poza ramy niniejszego tekstu. Wskazać więc należy, że celem egzekucji świadczeń pieniężnych jest przymusowe uzyskanie od dłużnika na rzecz wierzyciela świadczenia pieniężnego. Ponownie zauważyć trzeba, że tak samo jak nie jest jednolite postępowanie egzekucyjne, to również struktura egzekucji świadczeń pieniężnych nie jest jednolita, bowiem sposób jej prowadzenia zależy od rodzaju mienia dłużnika, z tego względu wyodrębnienie sposobów egzekucji świadczeń pieniężnych następuje ze względu na przedmiot (rodzaj mienia), do którego egzekucja zostaje skierowana¹⁴, a poszczególne sposoby egzekucji świadczeń pieniężnych zakładają kierowanie czynności egzekucyjnych do jednostkowo określonych praw bezwzględnie i względnie skutecznych, nie zaś do ich ogółu¹⁵.

Egzekucja świadczeń pieniężnych nazywana jest egzekucją singularną ze względu na to, że jest skierowana do jednostkowo określonych praw majątkowych dłużnika w odróżnieniu od upadłości, która jako egzekucja uniwersalna, ma na celu równomierne, choćby częściowe zaspokojenie wszystkich wierzycieli poprzez zrealizowanie całego majątku niewypłacalnego dłużnika, w trybie i na zasadach uregulowanych w prawie upadłościowym¹⁶.

Egzekucję świadczeń pieniężnych odzwierciedla podstawowe założenie prawa cywilnego zawierające się w tezie, że cały majątek (teraźniejszy i przyszły) dłużnika w znaczeniu ogółu aktywów majątkowych stanowi gwarancję spełnienia przez niego świadczenia (odpowiedzialność osobista za dług)¹⁷. Takie założenie musi doznawać jednak pewnych ograniczeń, bowiem mogłoby prowadzić do wielu ujemnych następstw, gdyby przepisy kodeksu postępowania cywilnego i innych ustaw nie ustanawiały szeregu ograniczeń egzekucji sądowej¹⁸.

To właśnie te – tytułowe ograniczenia egzekucji sądowej będą stanowiły trzon rozważań w niniejszym artykule. Jako ograniczenia egzekucji należy więc rozumieć wyłączenie dopuszczalności całkowitego lub częściowego prowadzenia egzekucji z konkretnych składników majątku dłużnika¹⁹. Ograniczeniom

¹³ S. Cieślak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217. Wyd. 3*, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, s. 132.

¹⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2006, III CZP 62/06, OSNC 2007/6/87.

¹⁵ S. Cieślak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II...*, s. 133. Zob. również przywołaną tamże literaturę.

¹⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1997 r., III CZP 51/97, OSNC 1998/3/37.

¹⁷ R. Kulski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. T. 3. Komentarz. Art. 730-1088*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, wyd. 6, Warszawa 2015, s. 379.

¹⁸ A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986, s. 17.

¹⁹ Ibidem.

tym są przeciwstawiane ograniczenia podmiotowe, przez które rozumie się nie-dopuszczalność egzekucji w stosunku do określonych podmiotów²⁰.

Wskazane w niniejszym rozdziale pojęcia będą używane w odniesieniu do dwóch ustaw procesowych – Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.²¹ [dalej: „d. KPC”] oraz obecnie obowiązującego Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.²² [dalej: „KPC”].

1. Przepisy dotyczące ograniczeń przedmiotowych egzekucji sądowej w d. KPC

Z uwagi na ograniczony tematem niniejszego artykułu zakres rozważań, analizę historyczną przepisów postępowania cywilnego dotyczących egzekucji sądowej należy rozpocząć od d. KPC, który to akt prawny był bezpośrednim poprzednikiem prawnym obecnie obowiązującego KPC.

Ustawodawstwo zaborcze, które zostało zastąpione przez wspomniany akt nie będzie poddane analizie w niniejszym artykule²², choć należy odnotować, że autorom projektu ustawy „prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym” przyświecała myśl, że „instytucje prawa egzekucyjnego, istniejące w dotychczas obowiązujących ustawach, należałoby utrzymać, jeżeli ich ustroj czyni zadość dzisiejszym poglądom teoretycznym i potrzebom praktycznym”²³. Wprowadzenie nowego prawa egzekucyjnego nie było przy tym zadaniem łatwym, na co zwrócił uwagę I. Lewitter wskazując w 1933 r. na łamach

²⁰ Ibidem.

²¹ Tj. Dz. 1930 nr 83 poz. 651. Odnotować przy tym trzeba, że całą część Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. regulującą postępowanie egzekucyjne wprowadzono tamże na mocy Obwieszczenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania cywilnego (tj. Dz.U. 1932 nr 112, poz. 934). W ramach tego obwieszczenia, na mocy art. LXXVIII Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym (tj. Dz.U. 1932 nr 93, poz. 803), prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym stało się częścią Kodeksu postępowania cywilnego.

²² Chodzi tu o obowiązujące na ziemiach II Rzeczypospolitej do 1 stycznia 1933 r. (tj. do momentu wejścia w życie d. KPC) przepisy normujące postępowania cywilne w zaborze rosyjskim t.j.: przepisy ogólne, księga pierwsza, druga i trzecia, tytuły I, II i III rozdziału drugiej księgi piątej ustawy postępowania cywilnego z dnia 20 listopada 1864 r. (T. XVI cz. I Zводу praw), jako też przepisy przechodnie z dnia 18 lipca 1917 r. (Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego Nr. 1, poz. 5), w zaborze austriackim t.j. norma jurysdykcyjna wraz z ustawą zaprowadzającą tudzież procedura cywilna wraz z ustawą zaprowadzającą z dnia 1 sierpnia 1895 r. (Dz. u. p. austr. nr. 110-113) oraz w zaborze pruskim: księgi: pierwsza, druga, trzecia, czwarta i piąta, rozdział pierwszy i drugi księgi szóstej, księga siódma i dziesiąta ustawy o postępowaniu cywilnym wraz z ustawą zaprowadzającą z dnia 30 stycznia 1877 r. (Dz. U. Rzeszy 1877, s. 244) oraz ustawa o ustroju sądownictwa z dnia 27 stycznia 1877 r. (Dz.U. Rzeszy 1877, s. 41; Dz.U. Rzeszy 1898, s. 371) wraz z ustawą wykonawczą (Zb. u. prusk. 1878, s. 230).

²³ *Uzasadnienie ogólne projektu ustawy o sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, Komisja Kodyfikacyjna, Sekcja postępowania cywilnego, t. 1, zeszyt 11, Warszawa 1933, s. 9.

„Palestry”, że „kodyfikatorzy nowego prawa egzekucyjnego stanęli przed dylematem nader skomplikowanym i niezmiernie ważnym: jak pogodzić te interesy dłużnika z bezwzględnie pierwszorzędnym interesem wierzyciela, dla którego stworzone narzędzie mające mu posłużyć do realizacji jego praw potwierdzonych autorytetem władzy sądowej”²⁴.

Materiały Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej wskazują przy tym, że autorzy projektu zdecydowali się na wprowadzenie do polskiego postępowania cywilnego przedmiotowych ograniczeń egzekucji ze względu na postulaty socjalne, a przepisy dotyczące poszczególnych ograniczeń zostały uporządkowane względem wcześniej obowiązujących ustaw państw zaborczych: „artykuły postanawiające, jakie przedmioty nie podlegają egzekucji, mają na celu zrealizowanie postulatów socjalnych, nie pozwalających na egzekucję, doprowadzoną do ostatnich granic, a więc taką, która dłużnika i jego rodzinę skazuje na zwracanie się do władz o wsparcie lub utrzymanie z funduszków publicznych. W artykułach, traktujących o uposażeniach służbowych i wszelkich dochodach powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, projekt uchyla tę bujną różnorodność, jaka istnieje w dotychczasowych ustawach i wprowadza jednolitą normę, co społeczeństwu wysoce ułatwi orientowanie się w tem dziś dość zawiłem zagadnieniu”²⁵.

Z powyższej myśli w sposób jednoznaczny wynika wola autorów projektu ustawy prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym, żeby przepisy o ograniczeniach egzekucji odzwierciedlały założenie, że pewne przedmioty czy sumy – chociaż stanowiące własność dłużnika nie mogą być zajęte z uwagi na względy socjalne. W doktrynie przy tym wyjaśniono, że ograniczenia egzekucji wprowadzone w d. KPC związane są z koniecznością zachowania tzw. minimum egzystencji i wynikają także ze względów religijnych, kulturalnych czy szerszej – etycznych²⁶.

Przechodząc do bezpośredniej analizy już uchwalonych przepisów, zauważyć trzeba, że w d. KPC, ograniczenia egzekucji (zarówno podmiotowe, jak i przedmiotowe) zostały uregulowane łącznie, w rozdziale piątym (art. 569-579 d. KPC). W rozdziale tym przewidziano zakaz prowadzenia egzekucji przeciwko osobom korzystającym z immunitetu jurysdykcyjnego, Skarbowi Państwa, przedsiębiorstwom państwowym „Polskie Koleje Państwowe” i „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” należności pieniężnych przeciwko zakładom, uznanym przez wojewódzką władzę administracji ogólnej za posiadające charakter użyteczności publicznej oraz z określonego mienia dłużnika mającego zapewnić mu minimum egzystencji i zaspokojenie innych potrzeb życiowych, w tym z wynagrodzenia za pracę, z emerytur i rent i innych świadczeń o podobnym charakterze,

²⁴ I. Lewitter, *Ochrona dłużnika w nowym prawie egzekucyjnym*, „Palestra” 1933, nr 1-2, s. 64.

²⁵ *Uzasadnienie ogólne projektu ustawy o sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, s. 18.

²⁶ Z. Hahn, *Ograniczenia egzekucji*, „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 4 s. 170.

których celem było zapewnienie środków utrzymania, a także umożliwienie prowadzenia działalności zarobkowej i gospodarczej²⁷.

Istotne jest, że w d. KPC stworzono katalogi, wymieniające przedmioty niepodlegające egzekucji (art. 578 d. KPC) oraz wymieniające środki pieniężne niepodlegające egzekucji (art. 579 d. KPC). Taki sposób redakcji przepisów dotyczących ograniczeń egzekucji polegających na kazuistycznym wyliczeniu przetrwał do dzisiaj, przy czym zmianie ulega jedynie zawartość tych katalogów²⁸, a nie sposób redakcji przepisów dotyczących ograniczeń egzekucji, o czym w dalszej części artykułu.

W dawnej doktrynie, w sposób kompleksowy ograniczenia egzekucji sądowej były omówione przez Z. Hahna, który na łamach „Czasopisma Sędziowskiego”²⁹ poddał analizie wszystkie zawarte w d. KPC ograniczenia egzekucji, przytaczając jednocześnie orzeczenia sądów austriackich wyjaśniających takie pojęcia jak „członek rodziny dłużnika” czy też „przedmioty i surowce” lub „ubrania codzienne” występujące w art. 577 d. KPC, przykładowo wskazując w kontekście tego ostatniego pojęcia, że „płaszcz zimowy konduktora kolei elektrycznej nie podlega egzekucji, gdyż stanowi niezbędne ubranie codzienne dłużnika w czasie niepełnienia służby”³⁰. Wyjaśniając pojęcie „przedmiotów niezbędnych do wykonywania zawodu” Z. Hahn wyliczał, jakie to przedmioty nie podlegałyby egzekucji u adwokatów, duchownych, lekarzy, inżynierów, aptekarzy, artystów, rzemieślników, wskazując np. że „u artysty malarza nie podlegają egzekucji: studja, szkice, farby, pędzle, sztalugi, palety, kostjумы historyczne, natomiast nie obrazy; podobnie u rzeźbiarza modele z gliny nie podlegają egzekucji, natomiast nie: wykończone rzeźby i statuy”³¹.

Również M. Allerhand w sposób obszerny skomentował przepisy dotyczące ograniczeń egzekucji sądowej, przy czym analiza ta – podobnie jak w przypadku tej dokonanej przez Z. Hahna – miała charakter deskryptywny, wyjaśniający

²⁷ Trafnie i skrótowo zakres ograniczeń egzekucji w d. KPC podsumowuje J. Jagieła. Zob. J. Jagieła, *Ewolucja ograniczeń egzekucji sądowej w prawie polskim* [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022, s. 67-68.

²⁸ M. Romańska, *Ograniczenia egzekucji sądowej – uporządkowany system odpowiadający warunkom społecznym czy anachroniczne rozwiązania?* [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022, s. 177.

²⁹ Z. Hahn, *Ograniczenia egzekucji*, „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 4, s. 170 i n. i kontynuacje tego artykułu pod tym samym tytułem: „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 5 s. 214 i n.; „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 6, s. 266 i n.; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 1, s. 42 i n.; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 2, s. 91; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 3, s. 162 i n.; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 4, s. 218 i n.

³⁰ Zob. szczegółowe opracowanie poświęcone przedmiotowym ograniczeniom egzekucji, Z. Hahn, *Ograniczenia egzekucji*, „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 5, s. 214 i n.

³¹ *Ibidem*, s. 221.

poszczególne kazuistyczne przypadki ograniczeń egzekucji sądowej³². Przykładowo jako „sprzęty domowe” M. Allerhand klasyfikował „łóżka, stoły, krzesła, szafy, lustra, lampy, urządzenie kuchenne, piece do ogrzewania lub gotowania, naczynia, służące do przyrządzania potraw, oraz przybory do ich spożywania”³³. Analizując pojęcia „zapasu żywności i opału” wskazywał zaś z kolei, że: „do zapasów żywności zaliczyć należy także zboże jeszcze nie wymłócone, a w każdym razie jeszcze znajdujące się w ziarnie. Opał może polegać w drewnie lub węgla kamiennym. Zaliczyć tu należy także środki oświetlenia, jak np. naftę lub oliwę”³⁴.

Przedstawiciele przedwojennej doktryny interpretowali zatem stworzone w d. KPC katalogi ograniczeń egzekucji w ten sposób, że do każdego poszczególnego przepisu dotyczącego ograniczeń egzekucji sądowej dopasowywali szczegółowe i rozbudowane przykłady zastosowania poszczególnych przepisów. Samo wprowadzenie rozbudowanych katalogów ograniczeń egzekucji nie spotkało się przy tym z krytyką w doktrynie, chociaż I. Lewitter wskazywał, że ograniczenia egzekucji są nader liczne³⁵, a w zestawieniu z innymi środkami ochrony praw dłużnika oceniał on prawo o sądowym postępowaniu negatywnie wskazując pesymistycznie, że „ustawodawca szczodłą ręką wyposażył dłużnika w środki obrony przed zbyt energicznym wierzycielem. Jak trudno do dziś było zrealizować wyrok wie każdy praktyk. Ta szczodrość ustawodawcy nie wróży zmiany na lepsze – raczej przeciwnie”³⁶.

2. Przepisy dotyczące ograniczeń przedmiotowych egzekucji sądowej w okresie 1944–1965

Przed szczegółowym omówieniem regulacji dotyczących ograniczeń egzekucji w KPC w jego pierwotnym brzmieniu trzeba wskazać, że pomimo transformacji ustrojowej, zmiany w procedurze cywilnej, jakie dokonały się w latach 1944–1950 miały raczej charakter porządkujący i zasadniczo nie zmieniały d. KPC w sposób istotny³⁷. Duża zmiana postępowania cywilnego dokonana ustawą z 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania cywilnego³⁸ dotyczyła głównie takich kwestii jak system środków odwoławczych, zasad prawdy

32 M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego, cz. II: Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*, Lwów 1933, s. 154 i n.

33 Ibidem, s. 157.

34 Ibidem, s. 158.

35 I. Lewitter, *Ochrona dłużnika w nowym prawie egzekucyjnym*, „Palestra” 1933, nr 1-2, s. 64.

36 Ibidem.

37 W. Berutowicz, *Charakter zmian prawa i postępowania cywilnego w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego” 1958, s. 207.

38 T.j. Dz.U. nr 38, poz. 349.

materialnej oraz zasady dyspozycyjności i udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym i pozostawiała bez zmian przepisy dotyczące ograniczeń egzekucji sądowej.

Ograniczenia egzekucji przewidziane w d. KPC, pomimo zmiany ustroju w nieznacznym stopniu ewoluowały więc w okresie jego obowiązywania tj. do 1 stycznia 1965 r., czyli do momentu wejścia w życie KPC. Nieliczne zmiany dotyczyły przede wszystkim kwot wolnych od egzekucji z wierzytelności wymienionych w art. 575 (582) d. KPC oraz uchylecia art. 578 d. KPC dotyczącego ograniczeń egzekucji należności pieniężnych przypadających od związku komunalnego oraz przeciwko zakładom, uznanym przez wojewódzką władzę administracji ogólnej za posiadające charakter użyteczności publicznej³⁹. Wprowadzono także rozwiązanie polegające na zmianie art. 572 pkt 1 d. KPC, zgodnie z którym nie podlegało egzekucji uposażenie służbowe, wpłacone na konto czekowe Pocztovej (a od 1950 r. Powszechnej) Kasy Oszczędności lub innych instytucji, wykonujących czynności bankowe. Artykułem 38 ustawy o prawie bankowym z 13 kwietnia 1960 r.⁴⁰ wprowadzono zasadę, że nie podlegają zajęciu wkłady oszczędnościowe złożone w banku państwowym do wysokości 5000 zł wkładu jednej osoby – niezależnie od ilości książeczek oszczędnościowych⁴¹.

Zasadne jest zatem postawienie tezy – nawiązującej do pytania w tytule artykułu – że życie dłużnika w kontekście ograniczeń egzekucji sądowej w pierwszych latach Polski Ludowej było zatem właściwie takie samo jak życie dłużnika w II Rzeczypospolitej.

Poważniejsze zmiany w zakresie ograniczeń egzekucji sądowej zaszły w polskim postępowaniu cywilnym dopiero wraz z uchwaleniem KPC, przy tym nie były to zmiany o charakterze rewolucyjnym, bowiem co do istoty – nowe regulacje odpowiadały tym z d. KPC⁴².

W pierwszej kolejności zauważyć trzeba, że ustawodawca rozdzielił ograniczenia egzekucji o charakterze podmiotowym i przedmiotowym, rezygnując z rozwiązań, jakie przyjęto w d. KPC, które polegały na wspólnym umiejscowieniu dwóch rodzajów ograniczeń w ramach jednego działu KPC. W dziale piątym KPC zatytułowanym „Ograniczenia egzekucji” uregulowane zostały jedynie ograniczenia o charakterze przedmiotowym, a poświęcono im aż 10 jednostek redakcyjnych tj. art. 829-839.

³⁹ J. Jagieła, op. cit., s. 68.

⁴⁰ Tj. Dz.U. 1960 nr 20, poz. 121.

⁴¹ Zasada, że to w prawie bankowym regulowana jest kwestia zwolnienia środków od zajęcia była kontynuowana w kolejnych wersjach ustawy prawo bankowe i pozostała w polskim systemie prawa bankowego do dzisiaj. Por. J. Jagieła, op. cit., s. 86.

⁴² M. Romańska, op. cit., s. 177.

Ponownie, zachowując systematykę z d. KPC, ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie katalogów ograniczeń egzekucji, umieszczając zarówno katalog dotyczący ograniczeń egzekucji z poszczególnych przedmiotów (art. 829 KPC), jak też katalog dotyczący ograniczeń egzekucji z poszczególnych środków pieniężnych czy wierzytelności (art. 831 KPC).

Istotną nowość stanowiło uregulowanie wprowadzone w art. 830 KPC, tj. delegacja dla Ministra Sprawiedliwości do wydania w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa oraz Ministrem Finansów rozporządzenia określającego, jakie przedmioty należące do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne nie podlegają egzekucji. Na tej postawie, 18 maja 1966 r. Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie w sprawie określenia przedmiotów, należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo, które nie podlegają egzekucji sądowej⁴³.

Ograniczenia przewidziane w tym rozporządzeniu, zdaniem A. Marciniaka, zostały oparte na dwóch podstawowych zasadach, przy czym pierwsza polega na tym, że przewidziane w rozporządzeniu ograniczenia egzekucji są ograniczeniami dodatkowymi, obowiązującymi niezależnie od ograniczeń przewidzianych w KPC, a druga polega na tym, że ograniczeń przewidzianych w rozporządzeniu nie stosuje się w razie równoczesnego skierowania egzekucji do wszystkich nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez dłużnika⁴⁴. Rozporządzenie to w sposób kazuistyczny wymieniało przedmioty, w tym inwentarz żywy, jaki był wyłączony spod egzekucji i zostało poddane krytyce z uwagi na to, że przewidziane tam ograniczenia były zbyt daleko idące i wykraczały w pewnym zakresie poza przedmioty i zwierzęta niezbędne do prowadzenia gospodarstwa rolnego⁴⁵.

Kolejną istotną nowością w KPC w stosunku do d. KPC była regulacja przewidziana w art. 822 §2 KPC zwalniająca w całości od egzekucji zaopatrzenia emerytalne, renty zasądzone przez sąd lub ustalone umową za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela lub wypłacone z dobrowolnych ubezpieczeń rentowych, zasiłki chorobowe, świadczenia alimentacyjne oraz zasiłki rodzinne.

Dalsze zmiany dotyczyły ograniczeń egzekucji z dochodów wymienionych w art. 831 § 1 pkt 2 (sum przyznanych przez Skarbu Państwa lub jednostki gospodarki społecznej na specjalne cele) i art. 833 § 1 (wynagrodzenia za pracę i inne świadczenia powtarzające, których celem jest zapewnienie utrzymania) i § 2 (emerytur i rent) na zaspokojenie alimentów, a ustawodawca zdecydował, że świadczenia te podlegały egzekucji w 2/5 częściach bez względu na ich wysokość, a jeżeli otrzymywana przez dłużnika należność przekraczała podwójną

43 T.j. Dz.U. 1966 nr 21, poz. 138.

44 A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji...*, s. 134.

45 J. Jagieła, op. cit., s. 72.

kwotę minimalnej wysokości wynagrodzenia za pracę najniżej zarabiających pracowników, egzekucji podlegała jednak cała nadwyżka ponad tę kwotę⁴⁶.

Na tle powyższych zmian należy zauważyć jednak, że pozostawione z d. KPC przepisy o ograniczeniach egzekucji – analogicznie jak w czasach obowiązywania d. KPC – pozostawały przedmiotem wykładni sprowadzającej się do rozważań dotyczących konkretnych przedmiotów wyłączonych spod egzekucji.

Przykładowo, dokonując wykładni art. 829 pkt 6 KPC, Sąd Najwyższy przyjął, że nie podlegają egzekucji przedmioty niezbędne do nauki zarówno dla dłużnika, jak i dla będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny⁴⁸. Stanowisko to spotkało się z poglądem krytycznym wyrażonym przez E. Wengereka i J. Sobkowskiego, którzy uznali, że zajęty wysokiej klasy fortepian marki Bechstein, należący do dłużnika, a niezbędny dla członka jego rodziny do nauki w szkole muzycznej mógłby zostać uznany za niezbędny jedynie wówczas, gdyby członek rodziny dłużnika był daleko posunięty w studiach muzycznych, stanowiących jego główne wykształcenie⁴⁸.

Sąd Najwyższy analizował także wspomniany art. 829 pkt 6 KPC w zakresie wyłączenia spod egzekucji przedmiotów służących wykonywaniu praktyk religijnych stwierdzając, że gdy dłużnikiem jest parafia jakiegokolwiek kościoła lub wyznania, należą rzeczy służące z samego przeznaczenia do wykonywania praktyk religijnych (kultu religijnego), a więc takie, jak same świątynie (domy modlitwy), urządzenie świątyni (zakrystii), szaty i naczynia liturgiczne, figury, krzyże itp.⁴⁹

W doktrynie, szczegółowo ograniczenia egzekucji według KPC omówił A. Marciniak i podobnie, jak komentatorzy przedwojenni dokonywał on wyciszenia, jakie przedmioty czy sumy będą wchodziły w zakres pojęć użytych przez ustawodawcę w art. 829 i n. KPC⁵⁰.

Podsumowując powyższe rozważania, za najważniejsze zmiany w zakresie przedmiotowych ograniczeń egzekucji dokonane w KPC względem d. KPC należy uznać wyodrębnienie przedmiotowych ograniczeń egzekucji do jednego działu KPC oraz wprowadzenie ograniczeń egzekucji w stosunku do rolników indywidualnych (art. 830 KPC) oraz uregulowania dotyczące egzekucji ze środków należnych dłużnikowi w związku z wiekiem emerytalnym czy niepełnosprawnościami dłużnika (art. 833 §2 KPC).

Powyższe zmiany niewątpliwie przyczyniły się do zwiększenia poziomu ochrony dłużnika w stosunku do ochrony, jaką zapewniało mu d. KPC, przy

⁴⁶ Ibidem, s. 72-73.

⁴⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z 29 października 1968 r., III CZP 90/68, OSNC 1969, nr 4, poz. 65.

⁴⁸ E. Wengerek, J. Sobkowski, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu prawa cywilnego*, „Nowe Prawo” 1970, nr 5, s. 735.

⁴⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z 17 września 1969 r., III CZP 68/69, OSNC 1970, nr 2, poz. 29.

⁵⁰ A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji...*, s. 113 i n.

czym ze względu na charakter katalogów określających przedmioty czy sumy wyłączone spod egzekucji, problemy dostrzeżone przez przedwojennych komentatorów w zakresie wykładni poszczególnych pojęć użytych przez ustawodawcę przetrwały uchylene d. KPC.

3. Zmiany w przepisach dotyczących przedmiotowych ograniczeń egzekucji sądowej po uchwaleniu KPC dokonane do 1989 r.

Po uchwaleniu KPC, ustawodawca zdecydował się na liczne zmiany w zakresie przedmiotowych ograniczeń egzekucji sądowej, które zostaną w kolejności chronologicznej omówione aż do 1989 r. W niniejszym rozdziale zostały przy tym omówione zasadnicze kierunki zmian, które szczegółowo w doktrynie zostały poddane analizie przez J. Jagiełłę⁵¹.

Istotne zmiany w zakresie ograniczeń egzekucji dokonano ustawą z 1 grudnia 1983 r. o zmianie niektórych przepisów o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego i o zaopatrzeniu emerytalnym⁵² oraz ustawą z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin⁵³. Zmiany te polegały na przeniesieniu z KPC do ustaw szczególnych kwestii ograniczeń egzekucji z wynagrodzenia za pracę, emerytur i rent oraz egzekucji z zasiłków pielęgnacyjnych, porodowych i dla sierot zupełnych.

Jeśli chodzi o egzekucję z wynagrodzenia za pracę, zmiany te polegały na odesłaniu w art. 833 §1 KPC do przepisów Kodeksu Pracy⁵⁴ w zakresie prowadzenia z egzekucji z wynagrodzenia za pracę (art. 87 i n. Kodeksu Pracy). Wprowadzone do Kodeksu Pracy przepisy polegały na ujednoczeniu kwot wolnych od egzekucji oraz ich obniżeniu w przypadku, gdy dłużnik otrzymywał wynagrodzenie poniżej podwójnej kwoty minimalnej wysokości miesięcznego wynagrodzenia najniżej zarabiających pracowników⁵⁵. Jednocześnie zdecydowano, że w przypadku egzekucji należności innych niż alimentacyjne, egzekucji podlega połowa wynagrodzenia bez względu na wysokość wynagrodzenia otrzymywanego miesięcznie przez dłużnika, zamiast 1/5, gdy dłużnik otrzymywał to wynagrodzenie poniżej podwójnej kwoty minimalnej wysokości miesięcznego wynagrodzenia i połowy nadwyżki, gdy otrzymywał powyżej tej kwoty⁵⁶. Jeśli egzekucja z wynagrodzenia za pracę dotyczyła egzekucji świadczeń alimentacyjnych postanowiono, że wynagrodzenie podlega zajęciu

⁵¹ J. Jagieła, op. cit., s. 73-93.

⁵² T.j. Dz.U. 1983 nr 5, poz. 33.

⁵³ T.j. Dz.U. 1982 nr 40, poz. 26.

⁵⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. 1974 nr 24, poz. 141).

⁵⁵ J. Jagieła, op. cit., s. 77

⁵⁶ Ibidem, s. 78.

do 3/5, a nie jak poprzednio do 2/5, gdy dłużnik otrzymywał miesięcznie poniżej podwójnej kwoty minimalnej wysokości miesięcznego wynagrodzenia, cała nadwyżka wynagrodzenia powyżej tej kwoty⁵⁷. Z kolei w przypadku egzekucji innych należności niż alimentacyjne pozostawiono dotychczas obowiązującą zasadę, że wolna od egzekucji jest kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę przysługującego pracownikom zatrudnionym w pełnym wymiarze czasu pracy ustalanego, przy czym kwotę tę określała początkowo Rada Ministrów po porozumieniu z Centralną Radą Związków Zawodowych, następnie wyłącznie Rada Ministrów⁵⁸.

W odniesieniu do emerytur i rent, to wprowadzone zmiany polegały na rozdzieleniu ograniczeń egzekucji ze świadczeń przewidzianych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym (rent i emerytur) oraz z rent zasądzonych przez sąd lub ustalonych umową za utratę zdolności do pracy albo śmierć żywiciela lub wypłaconych z dobrowolnych ubezpieczeń rentowych, zasiłków chorobowych i innych dochodów, których celem jest zapewnienie środków utrzymania, przy czym te pierwsze ograniczenia uregulowano w ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin⁵⁹, a pozostałe pozostawiono w KPC. Jednocześnie dokonano zmiany zakresu ograniczeń egzekucji z emerytur i rent dokonując zmniejszenia uprzednio obowiązujących ograniczeń w ten sposób, że wolne od egzekucji są emerytury i renty w części odpowiadającej 25% kwoty najniższej emerytury lub renty przy egzekwowaniu kosztów pobytu w domach pomocy społecznej, 50% kwoty najniższej emerytury lub renty przy egzekwowaniu kosztów wyżywienia w zakładach szkolenia inwalidów oraz w zakładach lecznictwa stacjonarnego, 80% kwoty najniższej emerytury lub renty przy egzekwowaniu sum ustalonych tytułem wykonawczym na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych, w tym również należności funduszu alimentacyjnego i 100% kwoty najniższej emerytury lub renty – przy egzekwowaniu lub potrącaniu na mocy tytułów wykonawczych innych należności⁶⁰.

W przypadku egzekucji z innych świadczeń, to wspomnianą już ustawą z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, w dodanym art. 833 § 6 KPC nie tylko utrzymano całkowite zwolnienie od egzekucji świadczeń alimentacyjnych i zasiłków rodzinnych, lecz objęto nim także zasiłki pielęgnacyjne, porodowe i dla sierot zupełnych⁶¹.

Przytoczone powyżej zmiany w zakresie przepisów dotyczących ograniczeń egzekucji sądowej w okresie po uchwaleniu KPC do 1989 r. prowadzą do wniosku, że po pierwsze, zmierzały one do zwiększenia ochrony dłużnika przed

57 Ibidem.

58 Ibidem.

59 J. Jagieła, op. cit., s. 80.

60 Ibidem, s. 82.

61 Ibidem, s. 83.

egzekucją, a po drugie, polegały na systematycznym przenoszeniu przepisów o ograniczeniach egzekucji do ustaw szczególnych.

W ocenie pierwszej kwestii, trzeba wskazać, że zmiany dokonywane przez ustawodawcę w okresie PRL prowadziły do zwiększenia praw dłużnika względem praw wierzyciela. Stopniowe zwiększanie katalogu przedmiotów i sum wyłączonych spod egzekucji niewątpliwie uprzywilejowało dłużnika jako jedną ze stron postępowania egzekucyjnego.

Zważywszy na drugą kwestię, to zasługuje ona na aprobatę, bowiem to na podmiot faktycznie dokonujący przekazania środków dłużnika (np. bank, pracodawcę czy Zakład Ubezpieczeń Społecznych) przerzucono ciężar dokonania prawidłowego obliczenia sum podlegających egzekucji oraz uwzględnienia kwot wolnych od zajęcia. To te podmioty były i pozostają bowiem najbardziej zorientowane w tym jakie świadczenia przysługują od nich dłużnikowi – przykładowo, to pracodawca (a nie wierzyciel czy komornik sądowy) wie jakie wynagrodzenie w danym miesiącu powinien otrzymać dłużnik np. z uwzględnieniem premii czy innych dodatkowych składników wynagrodzenia⁶².

4. Dalsze zmiany w KPC po 1989 r. w zakresie przedmiotowych ograniczeń egzekucji sądowej

Zmiany społeczno-gospodarcze, jakie nastąpiły po 1989 r. w sposób istotny wpłynęły na przepisy postępowania cywilnego w zakresie ograniczeń egzekucji sądowej. Omówienie przy tym wszystkich zmian, jakie zaszły w KPC w tej kwestii znacznie wykraczałoby poza ramy niniejszego opracowania. Już pobieżne porównanie treści pierwotnego brzmienia art. 829-839 KPC wskazuje na znaczne zwiększenie ilości oraz objętości regulacji dotyczących ograniczeń egzekucji sądowej. W dalszej części artykułu zostaną przy tym przytoczone zmiany, które w ocenie autora powinny uchodzić za najważniejsze.

W pierwszej kolejności trzeba zauważyć, że istotne zmiany zaszły w zakresie ograniczeń z ruchomości. W punkcie 1 art. 829 KPC ustawodawca wyłączył spod egzekucji przedmioty urządzenia domowego niezbędne dla dłużnika i jego domowników, w szczególności lodówka, pralka, odkurzacz, piekarnik lub kuchenka mikrofalowa, płyta grzewcza służąca podgrzewaniu i przygotowywaniu posiłków, łóżka, stół i krzesła w liczbie niezbędnej dla dłużnika i jego domowników oraz po jednym źródle oświetlenia na izbę, chyba że są to przedmioty, których wartość znacznie przekracza przeciętną wartość nowych

⁶² Omawiane rozwiązanie w zakresie egzekucji z rachunków bankowych zostało poddane w doktrynie krytyce. Por. T. Białek, *Systematyczne pogarszanie się sytuacji prawnej wierzycieli – perspektywa sektora bankowego*, [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022, s. 128.

przedmiotów danego rodzaju. Wylczenie to jest dosyć kazuistyczne i wynika z nowelizacji niniejszego przepisu, której dokonano ustawą z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych⁶³. W poprzednim brzmieniu ustawy tj. do 1 stycznia 2019 r., przepis ten wyłączał spod egzekucji przedmioty urządzenia domowego, pościel, bieliznę i ubranie codzienne, niezbędne dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny, a także ubranie niezbędne do pełnienia służby lub wykonywania zawodu. Ustawodawca zmienił więc zarówno katalog ruchomości, które na mocy tego przepisu nie podlegają egzekucji jak i wskazał, że przedmioty te mają być niezbędne dla „domowników” dłużnika, a nie „członków jego rodziny”. Celem, który przyświecał ustawodawcy w nowelizacji tego przepisu było ograniczenie „arbitralności w podejmowaniu decyzji mogących pozbawić dłużnika i jego domowników przedmiotów niezbędnych dla codziennej egzystencji”⁶⁴.

Po drugie, w art. 833 § 6 KPC całkowitym zwolnieniem od egzekucji objęto ponadto świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów⁶⁵, zasiłki dla opiekunów⁶⁶, świadczenia z pomocy społecznej⁶⁷, świadczenia integracyjne⁶⁸, świadczenie wychowawcze (500+)⁶⁹ oraz jednorazowe świadczenie, o którym mowa w art. 10 ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”⁷⁰, świadczenia przyznawane na podstawie programu Rady Ministrów wsparcia rodzin z dziećmi przewidziane w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start”⁷¹, a także wiele innych świadczeń wprowadzonych w ustawach szczególnych w związku z realizacją polityki państwa⁷².

Po trzecie, dalszym modyfikacjom ustawodawca poddał też przepisy dotyczące ograniczeń przy egzekucji z rachunków bankowych, w szczególności poprzez odejście od kwotowego wskazywania kwoty wolnej od zajęcia z rachunku

63 T.j. Dz.U. 2018, poz. 771, z późn. zm.

64 Zob. uzasadnienie do projektu ustawy o komornikach sądowych, s. 45, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1582>, (18.03.2023).

65 Wprowadzone ustawą z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz.U. 2003 nr 228, poz. 2255).

66 Wprowadzone ustawą z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów (t.j. Dz.U. 2014, poz. 567).

67 Wprowadzone ustawą z dnia 7 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. 2010 nr 7, poz. 45).

68 Wprowadzone ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o zatrudnieniu socjalnym oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. 2015, poz. 1567).

69 Wprowadzone ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz.U. 2019, poz. 2407, ze zm.).

70 T.j. Dz.U. 2020, poz. 1329.

71 T.j. Dz.U. 2018, poz. 1061, ze zm.

72 Zob. wszystkie zmiany KPC w tym zakresie przytoczone przez J. Jagiełłę: J. Jagieła, op. cit. s. 84-85.

bankowego i ustalenie w art. 54 ust. 1 Prawa Bankowego⁷³, że wolne od zajęcia egzekucyjnego są środki pieniężne znajdujące się na rachunkach oszczędnościowych, rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych oraz na rachunkach terminowych lokat oszczędnościowych jednej osoby, niezależnie od liczby zawartych umów, w każdym miesiącu kalendarzowym, w którym obowiązuje zajęcie, do wysokości 75% minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie ustawy z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę przysługującego pracownikowi zatrudnionemu w pełnym miesięcznym wymiarze czasu pracy⁷⁴. W dalszej kolejności ustawodawca zdecydował poprzez wprowadzenie art. 54a ustawy Prawo Bankowe⁷⁵, że środki wymienione w art. 833 § 6 KPC, jeśli znajdują się na rachunku bankowym są wyłączone spod egzekucji.

Po czwarte, jedną z najnowszych zmian KPC w zakresie ograniczeń egzekucji jest rezygnacja z omawianego już art. 830 KPC, który zawierał delegację do wprowadzenia przez Ministra Sprawiedliwości rozporządzenia określającego, jakie przedmioty należące do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne nie podlegają egzekucji. Ustawą z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁷⁶ ustawodawca zdecydował o uchyleniu art. 830 KPC i wprowadzeniu bezpośrednio do przepisów tej ustawy art. 829¹-829⁴ KPC, które regulują wyłączenia spod egzekucji w przypadku prowadzenia jej przeciwko dłużnikowi posiadającemu gospodarstwo rolne.

Przytoczone powyżej zmiany następowały ze względów związanych z postępującym rozwojem społeczeństwa czy też z uwagi na wprowadzanie przez państwo licznych świadczeń socjalnych, które miały służyć wsparciu obywateli. Odrębną i ze względu na swoją „epizodyczność” pominiętą w niniejszym artykule kwestią są zaś ograniczenia egzekucji wprowadzone w związku z pandemią COVID-19⁷⁷.

Ilość wprowadzonych nowych ograniczeń egzekucji jest przy tym tak znacząca, że w doktrynie sformułowano pogląd, że katalog ograniczeń egzekucji stanowi wyraz preferowania przez ustawodawcę interesów dłużnika nad

⁷³ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. 2015, poz. 1311, z późn. zm.).

⁷⁴ T.j. Dz.U. 2020, poz. 2207.

⁷⁵ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. 2016, poz. 1177).

⁷⁶ T.j. Dz.U. 2021, poz. 2289.

⁷⁷ Ze względu na epizodyczny charakter przepisów związanych pandemią COVID-19, nie zostały one omówione w niniejszym artykule. Zdaniem autora, przepisy te w znacznym stopniu uchybiają konstytucyjnym zasadom oraz zasadom prawidłowej legislacji, stąd też poświęcanie im rozważań w ramach niniejszego opracowania nie wydaje się zasadne. W doktrynie szczegółowo tę kwestię omówił K. Rydel. Zob. K. Rydel, *Skuteczne postępowanie egzekucyjne jako element konstytucyjnego prawa do sądu w dobie pandemii*, [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembruski, Warszawa 2023, s. 417 i n.

interesem wierzyciela⁷⁸, co zostanie przedstawione w podsumowaniu niniejszego artykułu.

Podsumowanie

W celu podsumowania rozważań poczynionych w niniejszym artykule w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na fakt, że postępowanie egzekucyjne jest takim rodzajem postępowania, w którym dochodzi do ścierania się różnych wartości, w tym wartości o charakterze konstytucyjnym.

W doktrynie prawa konstytucyjnego zauważa się bowiem że „na etapie postępowania wykonawczego zaangażowane są także inne wartości i prawa konstytucyjne, które mogą wymagać wyważenia z prawem do sądu przy ocenie efektywności instrumentów prawnych służących wymuszeniu powinności wynikających z decyzji sądu – należą do nich przede wszystkim godność i wolność człowieka (art. 30 i 31 ust. 1 Konstytucji RP)⁷⁹. Prawo do sądu wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji jest interpretowane w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego w ten sposób, że jego elementem jest także prawo do wykonania orzeczenia⁸⁰, a brak możliwości egzekucji czyni to prawo iluzorycznym⁸¹. Doktryna zaś przyjmuje, że w postępowaniu egzekucyjnym chodzi zarówno o realizację prawa do sądu wierzyciela jak i dłużnika, który ma prawo do kwestionowania słuszności lub zgodności z prawem egzekucji, dlatego zadaniem ustawodawcy jest stworzenie takich regulacji, które z jednej strony, zapewnią dłużnikowi ochronę przed bezprawną lub niesłuszną egzekucją, a z drugiej strony, zapewnią wierzycielowi możliwość skutecznego dochodzenia swoich roszczeń⁸². Odnosząc się do działalności organów egzekucyjnych, to zdaniem R. Reiwera, komornik „musi działać i legalnie, i moralnie, a nadto dążąc do spełnienia przez dłużnika świadczenia pamiętać również o poszanowaniu jego uprawnienia do humanitarności i prywatności”⁸³. Z powyższego wynika, że na komornikach sądowych ciąży obowiązek poszanowania godności i wolności człowieka, co powinno się wyrażać we wnikliwej analizie stanu faktycznego w danym postępowaniu egzekucyjnym w celu właściwego zastosowania przepisów o ograniczeniach egzekucji.

⁷⁸ M. Romańska, op. cit., s. 201.

⁷⁹ T. Sroka, [w:] *Konstytucja RP. Tom 1. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1152.

⁸⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 listopada 2010 r., K 19/06, OTK-A 2010/9/96.

⁸¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 lutego 2003 K 28/02, OTK-A 2003/2/13.

⁸² P. Pogonowski, [w:] *System prawa handlowego, t. 7, Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2007, s. 345.

⁸³ R. Reiwer, *Komornik sądowy w nowej ustawie regulującej wykonywanie tego zawodu*, [w:] *Status prawny komornika sądowego. Wyzwania współczesności*, red. M. Jabłoński, A. Marciniak, Sopot 2016, s. 17.

Powyższe rozważania niewątpliwie wskazują, że pomimo tego, że w ramach prawa do sądu zagwarantowanego konstytucyjnie istnieje prawo wierzyciela do egzekucji sądowej⁸⁴, to obecnie obowiązujące przepisy o egzekucji sądowej w znacznym stopniu uprzywilejowują dłużnika poprzez wzmocnienie jego pozycji procesowej⁸⁵, pomimo tego, że przepisy te powinny być ograniczone efektywnością ochrony wierzyciela⁸⁶ i nie prowadzić do „fetyszycacji zasady ochrony dłużnika”⁸⁷. Nie budzi wątpliwości w doktrynie fakt, że ograniczenia egzekucji zostały zawarte w przepisach o charakterze bezwzględnie obowiązującym⁸⁸, zatem katalog ograniczeń egzekucji pozostaje każdorazowo wiążący dla organów postępowania egzekucyjnego i nie ma w polskim postępowaniu cywilnym możliwości, żeby dokonując zajęcia komornik sądowy oceniał perspektywę wierzyciela, a nie tylko dłużnika⁸⁹.

We współczesnej doktrynie krytykuje się większość rozwiązań przyjętych obecnie przez ustawodawcę w zakresie postępowania egzekucyjnego i stawia się tezy, że ustawodawca wyraźnie preferuje interes dłużnika i przedkłada go nad interes wierzycieli⁹⁰. Jednocześnie w odniesieniu do kwestii ograniczeń egzekucji sądowej, P. Pogonowski zajmuje odosobnione stanowisko, że są one jednymi z najważniejszych przepisów pozwalających ocenić czy postępowanie cywilne realizuje zasadę efektywnej ochrony sądowej: „Jest kilka instytucji postępowania cywilnego, które stanowią filary definiujące charakter prawny działalności organów państwa realizujących zasadę efektywnej ochrony sądowej. Poza, tytułem przykładu, zakresem dopuszczalności drogi sądowej, zakresem zdolności procesowej, podstawami skargi o wznowienie postępowania w postępowaniu rozpoznawczym, w jego fazie wykonawczej jednymi z istotniejszych są przepisy o ograniczeniu egzekucji. Ich zakres daje możliwość

⁸⁴ A. Żukowski, *Czy istnieje prawo do egzekucji sądowej?*, [w:] *Meandry demokratycznego państwa prawnego*, red. M. Zubik, F. Dymirtowski, Warszawa 2017 r., s. 275 i n.; por. K. Rydel, op. cit.

⁸⁵ Zdaniem T. Zembrzuskiego wzmocnienie to następuje w sposób „wątpliwy i nieuzasadniony”: T. Zembrzuski, *Funkcje i cele...*, s. 824.

⁸⁶ S. Cieślak, *Zakres ochrony prawnej udzielanej stronom i innym uczestnikom sądowego postępowania egzekucyjnego a wymagania sprawiedliwości proceduralnej* [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022, s. 39.

⁸⁷ T. Zembrzuski, *Kilka uwag o funkcjach egzekucji sądowej*, [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022, s. 14 i przytoczona tam literatura posługująca się tym pojęciem.

⁸⁸ Tak: K. Flaga-Gieruszyńska, *Wybrane wyłączenia przedmiotowe spod egzekucji sądowej*, [w:] *Współczesny model egzekucji sądowej i postępowania egzekucyjnego. Zbiór studiów*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2017; A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji...*, s. 52.

⁸⁹ M. Romańska, op. cit., s. 201.

⁹⁰ Zob. np. M. Jabłoński, *Konstytucyjność zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzonych ustawą z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych*, [w:] *Sądowe postępowanie egzekucyjne. Nowe wyzwania i perspektywy*, red. J. Jagieła, Warszawa 2020, s. 55; A. Torbus, *Uwzględnianie przez komornika upływu biegu terminu przedawnienia roszczenia*, [w:] *Sądowe postępowanie egzekucyjne. Nowe rozwiązania prawne*, red. R. Flejszar, Sopot 2020, s. 87 i n.

udzielenia odpowiedzi na pytanie o istnienie i zakres obowiązywania zasady poszanowania godności dłużnika i jej relację z zasadą efektywnej ochrony stwierdzonych praw wierzyciela w toku egzekucji. Egzekucji, która decyduje o realnym wdrożeniu normy indywidualno-konkretnej i która stanowi (w wielu przypadkach) uwięźnienie prawa do sądu. Zagadnienia te stanowią więc jądro ochrony sądowej udzielanej przez państwo, w oparciu o założenia rangi konstytucyjnej, w ramach prowadzonej polityki prawa⁹¹. Z powyższym twierdzeniem P. Pogonowskiego należy się zgodzić, bowiem rzeczywiście ocena tego, w jaki sposób ustawodawca kształtuje przepisy o ograniczeniach egzekucji chroniące dłużnika pozwala jednocześnie odpowiedzieć na pytanie, jaki jest poziom ochrony wierzyciela.

Podsumowując rozważania poczynione w niniejszym artykule, na pytanie postawione w tytule artykułu należy odpowiedzieć w ten sposób, że współczesnemu dłużnikowi żyje się znacznie lepiej niż dłużnikowi w PRL, co jednak koliduje z prawami wierzyciela. Dokonany w niniejszym artykule przegląd zmian dotyczących ograniczeń egzekucji sądowej jednoznacznie wskazuje bowiem na to, że ustawodawca preferuje obecnie interes dłużnika, jednocześnie zapominając o prawach wierzyciela i efektywności egzekucji sądowej⁹².

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa postępowania cywilnego z dnia 20 listopada 1864 r. (T. XVI cz. I Zводу praw).
- Ustawa o ustroju sądownictwa z dnia 27 stycznia 1877 r. (Dz.U. Rzeszy 1877, s. 41; Dz.U. Rzeszy 1898, s. 371) wraz z ustawą wykonawczą (Zb. u. prusk. 1878, s. 230).
- Ustawa o postępowaniu cywilnym wraz z ustawą zaprowadzającą z dnia 30 stycznia 1877 r. (Dz.U. Rzeszy 1877, s. 244).
- Norma jurysdykcyjna wraz z ustawą zaprowadzającą tudzież procedura cywilna wraz z ustawą zaprowadzającą z dnia 1 sierpnia 1895 r. (Dz. u. p. austr. nr. 110-113).
- Przepisy przechodnie z dnia 18 lipca 1917 r. (Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego nr 1, poz. 5).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz.U. 1930 nr 83, poz. 651).

⁹¹ P. Pogonowski, *Ograniczenia egzekucji sądowej cywilnej jako przejaw realizacji polityki prawa*, [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagiełła, R. Kulski, Warszawa 2022, s. 729-730.

⁹² W zakresie ochrony wierzycieli jako miernika efektywności egzekucji sądowej zob. P. Ryłski, *Efektowna ochrona wierzycieli w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022, s. 133.

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U 1932 nr 93, poz. 803).
- Ustawa o zmianie przepisów postępowania cywilnego z dnia 20 lipca 1950 r. (Dz.U. 1950 nr 38, poz. 349).
- Ustawa o prawie bankowym z dnia 13 kwietnia 1960 r. (Dz.U. 1960 nr 20, poz. 121).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 1974 nr 24, poz. 141).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. 1982 nr 40, poz. 26).
- Ustawa z dnia 1 lutego 1983 r. o zmianie niektórych przepisów o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego i o zaopatrzeniu emerytalnym (Dz.U. 1983 nr 5, poz. 33).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228, poz. 2255).
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010 nr 7, poz. 45).
- Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów (Dz.U. 2014, poz. 567).
- Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1311, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o zatrudnieniu socjalnym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1567).
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. 2019, poz. 2407, ze zm.).
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016, poz. 1177).
- Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. 2018, poz. 771).
- Ustawa z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2021, poz. 2289).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 1966 r. w sprawie określenia przedmiotów, należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo, które nie podlegają egzekucji sądowej (Dz.U. 1966 nr 21, poz. 138).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz.U. 2018, poz. 1061).
- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania cywilnego (Dz.U. 1932 nr 112, poz. 934).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. 2020, poz. 2207).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. 2020, poz. 1329).

Orzecznictwo

- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1968 r., III CZP 90/68, OSNC 1969, nr 4, poz. 65.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1969 r., III CZP 68/69, OSNC 1970, nr 2, poz. 29.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1997 r., III CZP 51/97, OSNC 1998/3/37.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 lutego 2003 K 28/02, OTK-A 2003/2/13.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2006, III CZP 62/06, OSNC 2007/6/87.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2008 r., III CZP 113/07, OSNC 2009, nr 1, poz. 4.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2008 r., II CNP 169/07, Lex nr 81750.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 listopada 2010 r., K 19/06, OTK-A 2010/9/96.

Literatura

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego, Cz. II, Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*, Lwów 1933.
- Berutowicz W., *Charakter zmian prawa i postępowania cywilnego w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego” 1958.
- Białek T., *Systematyczne pogarszanie się sytuacji prawnej wierzycieli – perspektywa sektora bankowego*, [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2006.
- Cieślak S., *Zakres ochrony prawnej udzielanej stronom i innym uczestnikom sądowego postępowania egzekucyjnego a wymagania sprawiedliwości proceduralnej*, [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022.
- Cieślak S., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217*, wyd. 3, red. J. Jankowski, Warszawa 2019.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Wybrane wyłączenia przedmiotowe spod egzekucji sądowej*, [w:] *Współczesny model egzekucji sądowej i postępowania egzekucyjnego. Zbiór studiów*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2017.
- Hahn Z., *Ograniczenia egzekucji*, „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 4; kontynuacje tego artykułu pod tym samym tytułem: „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 5; „Czasopismo Sędziowskie” 1934, nr 6; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 1; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 2; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 3; „Czasopismo Sędziowskie” 1935, nr 4.
- Jabłoński M., *Konstytucyjność zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzonych ustawą z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych*, [w:] *Sądowe*

- postępowanie egzekucyjne. Nowe wyzwania i perspektywy*, red. J. Jagieła, Warszawa 2020.
- Jagieła J., *Ewolucja ograniczeń egzekucji sądowej w prawie polskim*, [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022.
- Jankowski J., *Przebieg postępowania egzekucyjnego, upadłościowego i układowego: struktura postępowań w ujęciu dynamicznym*, Zakamycze 1999.
- Jodłowski J., [w:] *Postępowanie cywilne*, J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Warszawa 2007.
- Kowalkowski R., [w:], *Encyklopedia egzekucji sądowej*, red. Z. Knypl, R. Kowalkowski, H. Langa-Bieszki, Z. Merchel, Z. Szczurek, J. Treder, Sopot 2002.
- Kulski R., [w:], *Kodeks postępowania cywilnego, T. 3. Komentarz. Art. 730-1088*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, wyd. 6, Warszawa 2015.
- Lewitter I., *Ochrona dłużnika w nowym prawie egzekucyjnym*, „Palestra” 1933, nr 1-2.
- Marciniak A., *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986.
- Marciniak A., *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013.
- Pogonowski P., [w:] *System prawa handlowego, t. 7. Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2007.
- Pogonowski P., *Ograniczenia egzekucji sądowej cywilnej jako przejaw realizacji polityki prawa*, [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022.
- Reiwer R., *Komornik sądowy w nowej ustawie regulującej wykonywanie tego zawodu*, [w:] *Status prawny komornika sądowego. Wyzwania współczesności*, red. M. Jabłoński, A. Marciniak, Sopot 2016.
- Romańska M., *Ograniczenia egzekucji sądowej – uporządkowany system odpowiadający warunkom społecznym czy anachroniczne rozwiązania?*, [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022.
- Rylski P., *Efektywna ochrona wierzycieli w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022.
- Rydel K., *Skuteczne postępowanie egzekucyjne jako element konstytucyjnego prawa do sądu w dobie pandemii*, [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzuski, Warszawa 2023.
- Sroka T., [w:] *Konstytucja RP. Tom 1. Komentarz do art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Torbus A., *Uwzględnianie przez komornika upływu biegu terminu przedawnienia roszczenia*, [w:] *Sądowe postępowanie egzekucyjne. Nowe rozwiązania prawne*, red. R. Flejszar, Sopot 2020.
- Wengerek E., Sobkowski J., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu prawa cywilnego*, „Nowe Prawo” 1970, nr 5.

- Zembrzuski T., *Funkcje i cele egzekucji sądowej*, [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022.
- Zembrzuski T., *Kilka uwag o funkcjach egzekucji sądowej*, [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022.
- Żukowski A., *Czy istnieje prawo do egzekucji sądowej?*, [w:] *Meandry demokratycznego państwa prawnego*, red. M. Zubik, F. Dymirtowski, Warszawa 2017.

Inne

- Uzasadnienie ogólne projektu ustawy o sądowym postępowaniu egzekucyjnym, Komisja Kodyfikacyjna, Sekcja postępowania cywilnego, t. 1, zeszyt 11, Warszawa 1933.

STRESZCZENIE

Czy dłużnikom dzisiaj żyje się lepiej niż żyło im się za PRL? Uwagi na tle zmian przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących przedmiotowych ograniczeń egzekucji

Od czasu wprowadzenia do polskiego postępowania cywilnego w pierwszej ustawie procesowej po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, czyli do Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. przepisów o przedmiotowych ograniczeniach egzekucji sądowej można zaobserwować tendencję do zwiększania przez ustawodawcę uprawnień dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym kosztem realizacji praw wierzyciela do wyegzekwowania wierzytelności. Przepisy te były przedmiotem licznych zmian na przestrzeni przeszło 100 lat, przy tym zmiany te odbywały się ze zróżnicowanych powodów oraz przybierały różny stopień nasilenia. Model regulacji polegający na kazuistycznym wyliczeniu majątku dłużnika, który nie podlega egzekucji jest przy tym niezmienny od czasu dawnego Kodeksu postępowania cywilnego. Niewątpliwie jednak przepisy o ograniczeniach egzekucji sądowej stanowią obecnie znaczny katalog przedmiotów i sum (wierzytelności), które decyzją ustawodawcy nie podlegają zajęciu, a zatem wierzyciel nie może się z nich zaspokoić niezależnie od tego w jakiej on sam znajduje się sytuacji. Bezwzględnie obowiązujące przepisy o ograniczeniach egzekucji nie pozostawiają przy tym możliwości do oceny czy w danym przypadku skorzystanie z tych przepisów będzie proporcjonalne. Obecna ilość przepisów gwarantujących dłużnikowi wyłączenia składników jego majątku spod egzekucji stawia pod znakiem zapytania kwestię czy obecne regulacje pozostają w zgodzie z konstytucyjnymi uprawnieniami wierzyciela. Współczesna doktryna postępowania cywilnego słusznie więc zwraca uwagę na zaburzenie równowagi pomiędzy uprawnieniami obydwu stron postępowania egzekucyjnego,

co pozwala także odpowiedzieć na pytanie postawione w artykule w ten sposób, że obecny poziom życia dłużników uległ znacznej poprawie w stosunku do poprzednio obowiązującego w PRL stanu prawnego.

SUMMARY

Are Debtors Living Better Nowadays Than They Did During the Polish People's Republic Period? Observations in the Context of the Amendments to the Provisions of the Code of Civil Procedure Concerning Subjective Limitations on Judicial Enforcement

Since the introduction to the Polish civil proceedings in the first procedural law after Poland regained independence, i.e. the Code of Civil Procedure of 1930, of provisions on limitations to judicial enforcement, there is a tendency to increase the rights of the debtor in the enforcement proceedings at the expense of exercising the creditor's rights to enforce a claim. These provisions have been the subject of numerous amendments over the course of more than 100 years, and these amendments have taken place for various reasons and have assumed different degrees of intensity. The regulatory model of a casuistic enumeration of a debtor's unenforceable assets has not changed since the old Code of Civil Procedure. Undoubtedly, however, the provisions on limitations to judicial enforcement now constitute a substantial catalogue of objects and sums (claims) which, by the decision of the legislator, are not subject to seizure and therefore the creditor cannot enforce against them, regardless of his position. The mandatory provisions on limitations to the enforcement do not leave any room for judgement as to whether it would be proportionate to make use of these provisions in a given case. The current number of provisions guaranteeing the debtor the exclusion of his assets from enforcement raises the question of whether the current regulations are in line with the creditor's constitutional rights. The modern doctrine of civil procedure therefore rightly draws attention to the imbalance between the powers of both parties to enforcement proceedings, which makes it possible to answer the question posed in the article in such a way that the current standard of living of debtors has improved considerably compared to the previous legal framework.